

אגדת הה'יום

הרחבות וכיווני מחשבה על אגדות התלמוד, סביב הדף היומי >> טו-ז מרחשוון התשע"ו >> סוטה ב-

הנושא המרכזי בדפי השבוע: גאווה

סוגיות השבוע

- נשא' האגדות בדפי השבוע
והדיונים והסוגיות מאחורי הס
- סמיכות נזיר לסוטה: החובה להסיק מסקנות אישיות לנוכח חטאים
 - זיווגים: האם הזיווג נקבע בהתאם למצבו הרוחני של האדם, או שזהו גורל קבוע מראש
 - עברה ורוח שטות: הקשר בין עברות למודעות
 - קינוי בעל לאשתו: רצוי או בעייתית?
 - כוח העברה: העברה דבוקה באדם גם אחרי מותו
 - נטילת ידיים: השוואה לזנות ולטומאה
 - גאווה: הבעיה הרוחנית-אמונית שבה; לא מביאה לרוממות אלא למפלה; האם יש בה תועלת או שיש להתרחק ממנה טוטאלית; קרבת הקב"ה לענו ולשפל דווקא, ועוד

על המיזם:

אגדה היום בא לתת מענה לאנשים שרוצים להרחיב מעט (אבל רק מעט) בלימוד אגדה. הוא מבוסס על הפלטפורמה של הדף היומי, ומאפשר ללומדי הדף היומי להעמיק מעט באגדות של השבוע, אך מיועד לכל מי שמעוניין להציץ לעולמם של חז"ל.

המיזם כולל עלון המופץ באינטרנט וקבוצת לימוד וירטואלית בפייסבוק. העלון נערך בידי צוות בוגרי ישיבות הסדר, וזומין את כל מי שרוצה להצטרף לשורותיו.

כן, המסכת הזאת מדברת עלינו
נקיפת צומק בסטיה

אמר רב שמואל בר רב יצחק: כי הווה פתח ריש לקיש בסוטה, אמר הכי: אין מזווגין לו לאדם אישה אלא לפי מעשיו, שנאמר: כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים.

הש"ס מתחלק לשניים: מסכתות "שלנו" ומסכתות של "אחרים". מסכת שבת פוסקת לנו הלכה. גם מסכת ברכות, פסחים או סוכה. גם המקרים בבבא מציעא ובבא בתרא יכולים לקרות לכל אחד. אבל מסכת עבודה זרה מדברת על עובדי עבודה זרה. היא לא באמת נוגעת אלינו, כמו גם מסכת מכות, שלא לדבר על מעילה. מנגד, גם מסכת נזיר מדברת על אנשים אחרים. בדיוק כפי שהעיתון מתחלק לכתבות עלינו וכתבות על אחרים: חוק המע"מ והתייקרות הדלק נכנסים לנו לכיס, אבל על כל החשודים ברצח־גנבה־אונס־שחיתות אנחנו צופים מהצד. זה לא אנחנו.

כבר בדף הראשון, הגמרא מביאה בפנינו את הקדמת העורך למסכת סוטה. רבי, הלא הוא רבי יהודה הנשיא עורך המשנה, מסביר את הסמיכות בין סוטה לנזיר (פרשות סמוכות בתורה, ולכן הנושאים סמוכים גם במשנה): מי שנתקל בסוטה אמור לנדור נזירות. הנחת היסוד היא שהנזירות מיועדת למי שחושש ממעידה רוחנית, ולכן צריך להתנזר מייני כדי להחזיק את עצמו; אלא שהנזרה האדומה המתריעה על נפילה לא תמיד נדלקת מבפנים. לפעמים המקרה החריג שהוא נתקל בו משמש רמז למצב החריג שלו עצמו. אפשר להסביר זאת בכל מיני דרכים □ מהסבר אמוני על רמזי ההשגחה, ועד הסברים פסיכולוגיים ואתרופולוגיים על אנשים בעייתיים שמוצאים את הבעיות שלהם עצמם אצל אחרים. כך או כך, הסוטה שראית "במקרה" היא מראה למי שאתה, או לפחות למי שאתה עלול להפוך אליו.

נראה שדברי ריש לקיש שייכים לכיוון דומה. שיעור הפתיחה של ריש לקיש למסכת סוטה עסק בנושא שנראה לא קשור למסכת □ השאלה אם זיווג של אדם נקבע בלידתו או בגיל מבוגר ולפי מעשיו. אם בכל זאת קוראים את הדברים בהקשר של הסוטה, הם מקבלים משמעות חדשה, לא רק תיאולוגית □

פתיחת המסכת באה לשנות באופן קיצוני את הראייה שלנו, להעמיד אותנו מול הבוואה של עצמנו. שלא נעמיד את כל העולם לדין, אלא נבדוק תחילה איפה הבעיה אצלנו.

פילוסופית אלא גם מוסרית: לפני שאתה מאשים את אשתך, תאשים את עצמך. ההתאמה ביניכם, שקדמה והולידה את נישואיכם, אומרת בין השאר שמה שנמצא אצלה □ נמצא גם אצלך. כל מה שתגיד נגדה, כגון האשמה שהיא עוסקת בניאוף חלילה, משמשת כראיה גם נגדך. לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים, ולכן אם היא רשעה □ גם אתה רשע. כמו באמרתו של רבי, גם כאן מסתבר שברגע שאדם מניף אצבע מאשימה, היא מסתובבת וניצבת בראש ובראשונה נגדו, מה שמצמצם ומגביל את היכולת להאשים אחרים.

דרכן של סוגיות פתיחה לתת הסברים קצרים על שיקולי העריכה של המשנה, מה קדם למה ולמה. אולם לא פחות מזה, דרכן של סוגיות פתיחה להציב אמירות מכוננות, עקרונות יסוד שצריכים ללוות את הלומד לאורך כל המסכת. מסכת סוטה כולה נראית מנותקת מאיתנו, עוסקת במקרים של כל מיני חוטאים, וגם במקרים עצמם נראה שרק צד אחד אשם והצד שנגדו זך וטהור. פתיחת המסכת באה לשנות באופן קיצוני את זווית הראייה שלנו, להעמיד אותנו מול הבוואה של עצמנו, שלא נעמיד את כל העולם לדין אלא נבדוק תחילה איפה הבעיה אצלנו. אשמים אנחנו.

מנקודה זו יוצאת לדרך מסכת המוסר. אחת המסכתות (בגמרא, ולמעשה כבר במשנה) העוסקות יותר מכולן במידות, בחטאים, בבניין האישיות ובקשר הנכון עם ה'. מסכת ששולחת אותנו לערוך מול עצמנו, כל אחד באופן אישי, את הטקס שבו הכהן הגדול דורש מהחשוד בחטא להישבע שהוא בסדר. וכנראה לא במקרה פותחת המסכת דווקא בסוגיית הגאווה, אם כל המידות השליליות, שרק עזיבתה תאפשר לנו לערוך את הביקורת הפנימית הנדרשת.

אגדה היום

אמרו את זה קודם קטע מהגאון איתן ספרות פרשני האגדה

א"ר חייא בר אשי אמר רב: תלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית.
א"ר הונא בריה דרב יהושע: ומעטרא ליה כי סאסא לשבולתא.
אמר רבא: בשמתא דאית ביה ובשמתא דלית ביה.
א"ר נחמן בר יצחק: לא מינה ולא מקצתה. מי זוטר דכתיב ביה 'תועבת ה' כל גבה לב'?

רמב"ם הלכות דעות, ב, ג
ויש דעות שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר, והוא גובה לב. שאין דרך הטובה שיהיה אדם עניו בלבד אלא שיהיה שפל רוח ותהיה רוחו נמוכה למאד. ולפיכך נאמר במשה רבינו ענו מאד ולא נאמר ענו בלבד. ולפיכך צו חכמים מאד מאד הוי שפל רוח. ועוד אמרו שכל המגביה לבו כפר בעיקר שנאמר ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך. ועוד אמרו בשמתא מאן דאית ביה גסות הרוח ואפילו מקצתה. (רמב"ם הלכות דעות ב, ג)

הרא"ה קוק, אורות הקודש ד, הענוה האצילית, טו
השמינית שבשמינית של גאות תלמיד חכם היא נמדדת לפי מדת הענוה שלו. ומי שענותנותו גדולה מאד לפי זה הערך גדולה היא ג"כ מדת השמינית בשמינית שלו. ורב יוסף דאמר, לא תתני ענוה דאיכא אנא דנראה כמו גאווה, כ"כ היתה גדולה מדת הענוה שלו, עד שמדה זו של גאווה היתה מחויבת לו, למדת שמינית שבשמינית שלו.

ביאור: מידת "שמינית שבשמינית" אינה אובייקטיבית אלא יחסית. הגאווה צריכה להיות פרופורציונלית לגאווה. לכן אדם ענו במיוחד יצטרך גם יותר ממעט גאווה. כך מסביר הרב קוק את אמירתו של רב יוסף על עצמו שהוא ענו (בעמוד האחרון של המסכת) כיוון שהיה ענו מהרגיל, היה לו גם צורך בגאווה.

ורב נחמן דאמר, לא מינה ולא מקצתה, לא פליג, אלא שסובר שהיא צריכה להיות עם מיעוטה לפי הערך של הענוה ג"כ מבוטלת בהענוה, וביטול כמאן דליתא דמי, דמתהפך האיסור להיות היתר. מי זוטר מאי דכתיב, תועבת ד' כל גבה לב, כל גם כל דהו משמע. אבל תערובות לא ידענו כ"א מכי כל ולא כתיב כי כל גבה לב תועבת ד'. כ"א כל גבה לב, דמשמע אפילו מקצתו, לאסור גם שמיני שבשמינית כשהוא לעצמו, כ"א שיהי' מבוטל ברוב הגדול של הענוה, שהיא גוררתו עמה ומהפכת אותה לענוה עליונה מאד שיש בה מסגולת השיגוב העליון, כעין ענותנותם של מלאכי השרת, שכתוב בהם, וגובה להם ויראה להם.

הרא"ה מחדש כי גם רב נחמן, שלכאורה דוחה בתוקף כל בדל של גאווה, מסכים שיש צורך במעט גאווה; אלא שהיא צריכה להתבטל ולהיכלל בענוה. בתור נספח לענוה, פרט מידע אחד בתוך התודעה הכללית של האדם. למשל, האדם יודע עד כמה גדול הקדוש ברוך הוא, ועד כמה הוא רק אבר במערכת הגדולה והמופלאה שנקראת העולם; הרי שבתוך התודעה על שפלות האדם למול הקב"ה, כלולה גם העובדה שהוא חלק ממבראה גדולה וממילא גם נשמתו גדולה. "הקדושה מנשאת את הנשמה להשערת הגודל של אור אין סוף, ובזה באה מיד ההקטנה הפנימית, בתוכיות הנשמה, ולעומת זה גדולה פנימית, מתוך הגודל הכללי של ההויה, ומתוך עליוניות מקורה" (שם).

נקודות למחשבה

שאלות לדיון ולחשיבה (בבית),
בסקק, בתור בסופר או
במורה בבסיס... סביב
הסוגיות

בסוגיית הגאווה:

- למה הסוגיה מתמקדת דווקא במשמעות הרוחנית של הגאווה, ולא בבעיה המוסרית-חברתית?
- "לא מינה ולא מקצתה". מה בגאווה מצדיק את ההתרחקות הקיצונית ממנה, עד כדי שלילת אפילו מעט גאווה? האם אפשר למצוא בכל זאת צד חיובי בגאווה?
- "אני את דכא". מה השלכותיה של ירידת ה' על הר סיני, במקום להגביה את הר סיני לכיוון מעלה? האם זה קשור גם לסוגיות כמו הנגשת התורה או "ירידה אל העם"?
- "אזהרה לגסי הרוח מניין". שתי דעות מה מקור איסור הגאווה - "אל תגבהו" או צירוף של "ורם לבבך ושכחת" ו"השמר לך פן תשכח את ה' אלוקיך". האם שלילת הגאווה היא ערך עצמי, או אמצעי כדי לא למרוד בקב"ה?

ביתר הסוגיות:

- **זיווג משמים:** האם הזיווג נקבע בידי ההשגחה? מה ההשלכות של אמונה או אי-אמונה בזיווג מן השמים לגבי חיפוש בן או בת זוג, ולגבי חיי הנישואין?
- **רוח שטות:** האמנם אפשר לומר שכל העברות נובעות מחוסר מודעות? אין חטאים שנעשים מתוך ידיעה וכוונה ברורה?